

جمهوری اسلامی ایران

مدیریت حوزه علمیه استان قم

رساله علمی سطح ۳

عوامل گرایش به تبرج و پیامدهای آن از منظر قرآن و روایات

استاد راهنما: حجت الاسلام و المسلمین دکتر سید رضا فقیهی

استاد مشاور: حجت الاسلام و المسلمین دکتر سید احمد فقیهی

محقق: سید محمد حسینی آلمالو

اسفند ماه ۱۳۹۸

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم

حمد و سپاس بی پایان بر پروردگاری که با نور هدایت خویش دل‌های بندگان را از ظلمات رهایی بخشیده و سلام و صلوات بر پیامبران الهی و افضلشان حضرت ختمی مرتبت محمد مصطفی (صلی الله علیه و آله و سلم) و خاندان پاک و معصوم و هدایتگرشان (علیهم السلام) و درود و رحمت بی کران خداوند متعال بر روح پر فتوح بنیانگذار کبیر انقلاب اسلامی ایران حضرت امام خمینی (ره) و شهدای گرامی اسلام و انقلاب و سلام بر رهبر فرزانه و عزیزمان که همیشه هدایتگری دلسوز در دوره های بحرانی حرکت مسلمین به سوی آرمان های الهی بوده است. بر خود لازم دانستم این پژوهش را تقدیم نمایم بر:

اولاً محضر قطب عالم امکان حضرت صاحب الامر (عج) که عالمی چشم انتظار ظهور اوست.
ثانیاً شهیدانی که در راه اعتلای اسلام از جان و مال خویش گذشتند، مخصوصاً شهیدانی که توصیه به حفظ حجاب داشته اند.

ثالثاً والدین عزیزم که همیشه کوشیده ام بر آیه «و بالوالدین احساناً» جامه عمل بپوشانم تا قدردان زحماتشان باشم.

رابعاً همسرم که در سختی های زندگی همیشه یاور من بوده است و نتوانستم محبت هایش را جبران کنم.

خامساً استاد بزرگوارم حضرت حجت الاسلام سید حمزه روحبخش که همیشه حامی حقیر بوده است.

ان شاء الله که مورد قبول حضرت حق جلّ جلاله و تأیید امام زمان (عج) قرار گیرد.

سپاس

به مصداق آیه «من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق» بر خود لازم می دانم مراتب تقدیر و تشکر خود را از اساتید معظم، حجج اسلام آقایان سید رضا فقیهی و سید احمد فقیهی اعلام دارم. چرا که در نتیجه هدایت، ارشاد و راهنمایی های بی دریغ و سازنده ایشان این رساله به سر انجام رسید.

همچنین از جناب حجت الاسلام و المسلمین آقای سید احمد اصغری که در اتمام این رساله از حمایت های پدران و معنوی خود در حق حقیر دریغ نفرمودند از خداوند طول عمر با عزت، توأم با سلامتی و توفیق روزافزون در انجام امورات دنیوی و اخروی را برایشان و برای تمامی اساتیدم خواستارم.

چکیده

سهل انگاری درباره حجاب و بی اعتنایی به حدود و مرزهای آن که خداوند متعال بر اساس فطرت برای حفظ کیان شخصیت و محبوبیت زن، تعیین فرموده، پی آمدهای ناگواری در جهت تخریب شخصیت و تزلزل مقام معشوقه بودن وی دارد.

از نگاه قرآن کریم و پیشوایان معصوم زندگی یک سیستم به هم پیوسته به شمار می آید که اختلال در یک حوزه تمام ابعاد زندگی فرد و اجتماعی شخص را تحت تأثیر قرار می دهد. بنابراین اگر در روابط اجتماعی، معیارهای اخلاقی عقلانی رعایت نشود، امنیت جامعه به طور جدی، در معرض خطر قرار خواهد گرفت. لذا این پژوهش اقدام به بررسی عوامل گرایش به تبرج در حوزه فردی که شامل عوامل دینی، اعتقادی و روانی و در حوزه خانوادگی شامل عوامل عدم آگاهی خانواده از آموزه های دینی، استفاده نادرست از اوقات فراغت، ارائه نکردن الگوی مناسب و در حوزه اجتماعی که شامل عوامل وجود دوستان ناباب، تأثیر پذیری از محیط ناسالم، مدگرایی، تهاجم فرهنگی کرده است. و همچنین به پیامدهای گرایش به تبرج در حوزه فردی که شامل سقوط شخصیت زنان، بلوغ زودرس جنسی و شیوع انحرافات جنسی، ایجاد اختلال های روانی و عصبی و در حوزه های خانوادگی که شامل تزلزل خانواده، تضعیف غیرت دینی و ناموسی و در حوزه اجتماعی که شامل شکل گیری آسیب های روانی مردان، بدآموزی و تضعیف ارزش ها، سلب امنیت زنان در اجتماع پرداخته است.

لازم به ذکر می باشد که روش تحقیق نقلی و حیانی بوده و روش گردآوری اطلاعات و داده ها اسناد نوشتاری و روش داده پردازی توصیفی تحلیلی می باشد.

نتیجه تحقیق این می شود که زنان باید با رفتار خود در اجتماع با ظاهری ساده و بدون آرایش و تزئین حاضر شوند. و بدانند که خودنمایی و خود آرایی به شخصیت عقیف زن لطمه وارد می سازد. با وقار بودن زن و رعایت نمودن حریم بین محرم و نامحرم به او اصالت می بخشد و او را در دیدگاه همه قابل تعظیم و احترام می گرداند. حجاب در واقع مصونیتی است برای زنان که آن ها را از فروریختن شخصیت نجات می دهد. و آن ها را به امنیت و آرامش می رساند. و سلامت جسم و جان فرد و روح خانواده و جامعه را تضمین می کند. و همچنین باعث شکوفایی استعداد های مختلف آن ها برای تولیدات فکری و صنعتی و توسعه ابعاد مادی و معنوی می شود.

کلیدواژه: تبرج، خود آرایی، حجاب، جلب توجه، محرم و نامحرم

فهرست

۱	مقدمه
۱	بیان مسأله و تعیین قلمرو آن
۳	مفاهیم
۳	معنای لغوی تبرج
۳	معنای اصطلاحی تبرج
۴	سؤالات اصلی و فرعی مربوط به مسأله:
۴	سؤال اصلی
۴	سؤالات فرعی
۴	فرضیه تحقیق
۴	اهداف و فواید تحقیق
۵	پیشینه تحقیق و امتیاز این تحقیق
۵	ضرورت این انتخاب و انجام تحقیق و کاربرد نتایج تحقیق
۷	فصل اول: عوامل گرایش به تبرج
۷	گفتار اول: عوامل فردی گرایش به تبرج
۷	ضعف ایمان و معنویت
۱۰	عوامل روانی
۱۲	کمرنگ شدن حیا
۱۲	عدم اعتماد به نفس
۱۳	جهل در مسأله حجاب
۱۴	عقده حقارت
۱۴	گفتار دوم: عوامل خانوادگی گرایش به تبرج
۱۴	آگاهی نداشتن خانواده از آموزه های دینی
۱۸	استفاده نادرست از اوقات فراغت
۲۰	ارائه نکردن الگوی مناسب
۲۲	حضرت زهرا (سلام الله علیها)

۲۳	حضرت زینب (سلام الله علیها)
۲۴	حضرت خدیجه (سلام الله علیها)
۲۵	گفتار سوم: عوامل اجتماعی گرایش به تبرج
۲۵	وجود دوستان ناباب
۲۸	ایمان و پارسایی
۲۹	عقل
۲۹	حریص نبودن به دنیا
۳۰	اعتدال و میانه روی
۳۰	آئینه بودن
۳۱	ادب
۳۲	تأثیر پذیری از محیط ناسالم
۳۴	مدگرایی
۳۷	تهاجم فرهنگی
۴۳	فصل دوم: پیامدهای گرایش به تبرج
۴۳	گفتار اول: پیامدهای فردی گرایش به تبرج
۴۳	سقوط شخصیت زنان
۴۸	بلوغ زودرس جنسی و شیوع انحرافات جنسی
۴۹	الف) خود ارضایی
۵۷	ایجاد اختلال روانی و عصبی
۵۸	الف) محرومیت از نیازهای ضروری جسمی و مادی
۵۹	ج) انحراف از فطرت انسانی و مسیر طبیعی غریزه جنسی
۵۹	د) شهوت طلبی افراطی و غیر قابل کنترل
۶۰	ه) احساس محرومیت و فشار غریزه
۶۳	طرح اشکال
۶۴	پاسخ اشکال:
۶۸	گفتار دوم: پیامدهای خانوادگی گرایش به تبرج

۶۸	.....	تزلزل خانواده
۷۴	.....	تضعیف غیرت دینی و ناموسی
۷۹	.....	گفتار سوم: پیامدهای اجتماعی گرایش به تبرج
۷۹	.....	شکل گیری آسیب های روانی مردان
۸۳	.....	بدآموزی و تضعیف ارزش ها
۸۶	.....	سلب امنیت زنان در اجتماع
۹۱	.....	نتیجه گیری
۹۳	.....	منابع

بیان مسأله و تعیین قلمرو آن

انسان به طور طبیعی به خودنمایی و جلب توجه دیگران علاقه مند است. لازمه این جلب توجه ظاهر نمودن بعضی از زیبایی های ذاتی و یا عرضی است که اصطلاحاً به آن تبرج گفته می شود. گزینه خودنمایی و خودآرایی مانند سایر غرایز آدمی، نیازمند قانونمندی و کنترل است. یعنی باید از افراط و تفریط در آن پرهیز شود، چرا که عدم کنترل این گزینه، چه از جانب افراط و چه از جانب تفریط، هم برای زن زیانبخش است و سلامتی او را به خطر می اندازد و هم در ایجاد زمینه های ناهنجاری در جامعه تأثیرگذار خواهد بود.

از این روی در دین اسلام در کنار توصیه زنان به خود آرایی در محیط خانه و برای همسر، به منظور پاک ماندن محیط اجتماعی، حفظ امنیت و کرامت انسانی زنان، حفظ خانواده و همچنین آرامش روانی فرد، به حجاب و پوشاندن زینت ها و زیبایی ها و عدم تبرج و جلوه گری در مقابل نامحرمان دستور داده است. دستور الهی در مورد پرهیز از خودآرایی و خودنمایی بانوان در برابر نامحرم، با تعبیر مختلفی در قرآن کریم آمده است که بدان اشاره می نمایم.

خداوند متعال در سوره احزاب آیات ۳۲ و ۳۳ سوره مبارکه احزاب می فرماید: «يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوفًا* وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ»^۱

در آغاز آیه، خداوند با خطاب به زنان پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) بیان می کند که زنان پیامبر اگر تقوا پیشه کنند، مقامشان از دیگر زنان بالاتر است و به دلیل همسری پیامبر، رعایت تقوا برای آنان مهم تر، ضروری تر و اثرگذارتر است.

۱- ای همسران پیامبر! شما اگر پرهیزکاری پیشه کنید [از نظر منزلت و موقعیت] مانند هیچ یک از زنان نیستید، پس در گفتار خود، نرمی و طنازی [چنانکه عادت بیشتر زنان است] نداشته باشید تا کسی که بیمار دل است طمع کند، و سخن پسندیده و شایسته گوید. و در خانه‌هایتان قرار و آرام گیرید، و [در میان نامحرمان و کوچه و بازار] مانند زنان دوران جاهلیت پیشین [که برای خودنمایی با زینت و آرایش و بدون پوشش در همه‌جا ظاهر می‌شدند] ظاهر نشوید.

سپس به یکی از مصادیق تقوا اشاره نموده و به زنان پیامبر فرمان داده که از خضوع و نرمی در سخن گفتن با نامحرم خودداری کنند، چرا که چنین حالتی در گفتار، طمع بیماردلان را بر می انگیزد و زمینه گناه را فراهم می کند. و باز خداوند با مخاطب قرار دادن زبان پیامبر می فرماید: «وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ» در خانه هایتان قرار و آرام گیرید. و مانند دوره جاهلیت پیشین، تبرج و خود آرایی مکنید. منظور از قرن بی حاجب و ضرورت از منزل بیرون نروید است. نهی از زینت و آراستگی و عدم جواز خروج زنان از خانه و حضور در اجتماع به طور مطلق نیست؛ بلکه حضور در محافل اجتماعی همراه با جلوگیری و تبرج و نمایش دادن جاذبه های زنانه در میان مردم که عامل تضعیف و سقوط ارزش های الهی و انسانی است ممنوع شده است. لازم به ذکر است هر چند در این آیه شریفه زنان پیامبر مورد خطاب الهی قرار دارند، لکن دستور حکم این آیه عمومیت دارد و شامل تمام زنان مسلمان می شود.

مؤید این حکم آیه ای دیگر از قرآن کریم در سوره مبارکه نور آیه ۳۱ می باشد که خداوند متعال می فرماید: «به زنان با ایمان بگو چشم های خود را از نگاه به اجنبی فروپوشند و دامان خود را از آلودگی پاک نگه دارند و زینت و جمال خود را جز آنچه که به طور طبیعی نمایان است، از نامحرمان بپوشانند و روسری خویش را بر روی سینه ها افکنند و هنگام راه رفتن پاهای خود را بر زمین نکوبند تا زینت های پنهانی شان معلوم شود.»^۱

از این آیه هم معلوم می شود که به طور کلی رفتاری که موجب تبرج و جلب نگاه نامحرمان می شود و زمینه فساد را فراهم می کند از نظر اسلام ممنوع می باشد. زیرا تبرج آثار سوء و پیامدهای منفی بر فرد، خانواده و جامعه را دارد. بنابراین پژوهش حاضر در پی بررسی عوامل گرایش به تبرج و پیامدهای آن از منظر قرآن و روایات می باشد تا در قلمرو قرآن و روایات راهکارهای مقابله با آن را بیان کند.

۱- وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ بَعْضُنَّ مِنْ أَبْصَرِهِنَّ وَبِحِفْظِ فُرُوجِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلَا يَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوْ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْآرِبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوْ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنَ زِينَتِهِنَّ وَتَوْبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهُ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ. (سوره مبارکه نور، آیه ۳۱)

مفاهیم

معنای لغوی تبرج

واژه ای قرآنی به معنای خودنمایی و اینکه زیبایی و زینتشان را آشکار کنند. ریشه این واژه «برج» در عربی در دو معنای اصلی به کار می رود. بروز و ظهور و ملجأ و مکان بلند. تبرج از معنای نخست گرفته شده است. و بروج (برج های فلکی و برج و باورهای شهر) به معنای دوم راجح است.^۱

راغب اصفهانی براج را به معنای قصر دانسته و بروج آسمانی را نیز برگرفته از همین معنا برمی شمارد. او معتقد است که تبرج از تعبیر «الثوب المبرج» (لباس زیبایی که صور بروج آسمانی بر آن نقش بسته) گرفته شده است. بدین گونه که اظهار زیبایی بدان تشبیه شده است. لغویان متقدم با توجه به معنای بروز و ظهور، تبرج زن را به معنای اظهار زیبایی (دست و صورت) می دانسته اند.^۲

معنای اصطلاحی تبرج

برگرفته از آیه ۳۳ سوره احزاب است. و «و قرآن فی ثیوتکن...» این آیه خطاب به همسران پیامبر است، اما در تفاسیر همه زنان را مشمول این حکم دانسته اند.^۳ گذشته از این، بنا بر دیگر شواهد قرآنی به ویژه آیه ۳۵ سوره احزاب که هم مردان و هم زنان مسلمان و مؤمن مورد خطابند، و از آنجا که مردان مسلمان نیز ملزم به رعایت حدود شرعی اند، تبرج منحصر به زنان نمی تواند باشد.^۴ درقرآن کریم خودنمایی زنان نهی شده و به نمونه هایی از آن که می توان آن ها را از موارد تبرج به شمار آورد، اشاره شده است. از جمله سخن گفتن تحریک آمیز.^۵ نمایان ساختن زیورهایی که ظاهر نیستند، و کوبیدن پا بر زمین هنگام راه رفتن به قصد جلب توجه،^۶ در احادیث نیز به مصداق های دیگر تبرج اشاره شده و برخی از آنها تأکید شده است. از جمله پوشیدن لباس های بدن نما

۱- ابن فارسی، ج ۱، ص ۲۳۸

۲- العین، ج ۶، ص ۱۱۵ و ازهری، ج ۱۱، ص ۵۶ ذیل ماده برج

۳- تفسیر ابن کثیر، ج ۳، ص ۹۶ و تفسیر قرطبی، ج ۷، جزء ۱۴، ص ۱۷۹

۴- المیزان، ج ۱۶، ص ۳۱۳

۵- سوره احزاب، آیه ۳۲

۶- سوره نور، آیه ۳۱

و تشبه به مردان، استعمال بیش از اندازه بوی خوش و جز اینها که موجب جلب توجه مردان می شود، بیش از همه سه روایت معروف از قتاده، مجاهد و مقاتل نقل شده است. که هر یک تبرج در جاهلیت به نوعی خودنمایی آشکار به قصد دلربایی از مردان تفسیر شده است.^۱

با توجه به مصادیق قرآنی و حدیثی تبرج می توان دریافت که این واژه تنها ناظر به پوشش ظاهری نیست، بلکه بیش از آن رفتار و منش غیر متین (در برابر عفاف) مورد نظر است. بدین سان تبرج معنای عام تر از حجاب و ستر دارد.^۲

سؤالات اصلی و فرعی مربوط به مسأله:

سؤال اصلی

عوامل گرایش به تبرج و پیامدهای آن از منظر قرآن و روایات چیست؟

سؤالات فرعی

عوامل گرایش به تبرج چیست؟

پیامدهای گرایش به تبرج چیست؟

فرضیه تحقیق

به نظر می رسد عواملی همچون عوامل دینی و اعتقادی، روانی، خانوادگی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و عدم آگاهی مناسب از آموزه های دینی باعث گرایش فرد به تبرج می شود.

اهداف و فواید تحقیق

زن، جلوه ای از جمال، محبت، خلاقیت و ربوبیت الهی و رکن اسلامی در تعلیم و تربیت است. اگر زنان به این منزلت واقف شوند و در پاسداری از آن بکوشند، فرآیند تربیتی و شخصیتی آن و همه اجتماع سالم مانده و به خوبی پیش می رود. اما اگر آن را رها سازند و در نگهداری از آن، سهل انگاری نمایند، لطمه های جبران ناپذیری بر هویت و موجودیت فرد، خانواده و اجتماع وارد می شود. و لذا باید با تبیین عوامل گرایش به تبرج و بررسی آن و بیان پیامدهای تبرج با تمسک به

۱- تفسیر ابن کثیر، ج ۳، ص ۷۹۷ و تفسیر سیوطی، ج ۵، ص ۱۹۷، سابق، ج ۲، صص ۱۹۰-۱۹۲

۲- برای آگاهی از نسبت میان این سه اصطلاح و تعارف، ر.ک: طوسی، جلد ۷، ص ۴۶۱ و طبرسی، ج ۷، ص ۲۴۲ و شوکانی، ج ۴، ص ۲۸۸، سلمی صص ۲۸ و ۲۹

آیات الهی و روایات ائمه اطهار (علیهم السلام) و بیان راهکارهای درمان و مقابله با تبرج و ترویج علوم اسلامی با این پدیده شوم مقابله کرده و متبرج و جامعه را از پیامدهای منفی آن آگاه ساخت.

پیشینه تحقیق و امتیاز این تحقیق

در مورد عفاف و حجاب و شخصیت زن کتاب های فراوانی نوشته شده است. ولی کتابی که مستقلاً در این موضوع نوشته شده باشد یافت نشد. به جز کتاب جلوه نمایی زنان و نگاه مردان نوشته یوسف غلامی که بیشتر بر پایه نظریات روانشناسی نوشته شده و از قرآن و روایات بهره ای نبرده است. همچنین مقاله ای با این موضوع توسط سید رضا موسوی در سایت راسخون نوشته شده است که به طور خلاصه می باشد. در حالی که این پژوهش تفصیل دارد و همچنین کتابی به عنوان آسیب شناسی شخصیت و محبوبیت زن نوشته محمدرضا کوهی به مسائل مختلفی در مورد شخصیت زن پرداخته است که مسائل را بیش از حد و خارج از حوصله خواننده شرح داده است. ولی این پژوهش عوامل تبرج را در سه محور فرد، خانواده و اجتماع بررسی کرده است. مقاله علل ضعف پوشش و راهکارهای بهینه سازی آن، زینت نخعی و خودآرایی و خودنمایی از دیدگاه اسلام، محمدرضا ابراهیم نژاد و تأثیر بدحجابی و تبرج به احساس امنیت زنان، شعبان اولادی، اسماعیل جهانبخش، اصغر محمدی و پایان نامه علل خودنمایی زنان نیز در این زمینه نوشته شده است که مطالبش نسبت به این تحقیق پراکنده می باشد.

ضرورت این انتخاب و انجام تحقیق و کاربرد نتایج تحقیق

جوامع امروزی ما از پدیده شوم تبرج مخصوصاً جامعه جوانان آسیب پذیر بوده و تأثیر منفی در خود شخص، خانواده و جامعه اسلامی بر جای می گذارد. لذا پرداختن به این موضوع برای آگاهی و اطلاع رسانی فرد و خانواده، جهت مقابله با عوامل تبرج و پیش گیری از آن و درمان متبرجان مفید می باشد. لازم به ذکر است که این تحقیق به روش نقلی و حیانی نوشته شده است با اطلاعات اسناد نوشتاری و داده پردازی توصیفی تحلیلی.

فصل اول

عوامل گرایش به تبرز